

SZEMLE

A NAGY MAGYAR NÉPDALGYŰJTEMÉNY

Milyen egyszerűen hangzik, de milyen sokat mond: a Magyar Tudományos Akadémia, amely százhusz éve, Széchenyi és Vörösmarty korában, tervbevette a magyar nép dalainak egyetemes kiadását, 1951-ben eljutott odáig, hogy ezt a tervet valóra váltsa.

Részletesen kellene elmondanunk ennek a százhusz esztendőnek történetét, hogy a magyar népdalgyűjtemény sorsa — annyira jellemző sors — az első próbálkozásoktól a megvalósulásig, tudományunk és művészetünk, szellemi mozgalmaink, egész társadalmunk életén belül hitelesen előttünk álljon. Fel kellene idéznünk Erdélyi János önfeláldozó munkáját, végigkövetnünk Mátray Gábor, Bartalus István erőfeszítéseit. Látnunk a terv újból meg újból való megbénulását, kisiklását, mellékvágányra terelődését, — azután 1896 óta Vikár Béla bátor újrakezdését, 1905 óta Kodály Zoltán és Bartók Béla lankadatlan és rettenhetetlen harcát a rosszindulat, góg és ostobaság, úri közöny és tudományos lomhaság ellen, végül a felszabadulás óta Kodály és tanítványai meggyorsult és meghatványozott munkáját; így állhat előttünk teljes jelentősége szerint a Magyar Népzene Tárának hatalmas első kötete, a *Gyermekjátékok*.

Ez a szerénycímű, de nagyigényű kötet valóban határkő és fordulópont egy évszázados nemzeti törekvésünk történetében. Aki ezernél több dallamában, hatalmas kép- és jegyzetanyagában lapozgat, annak az az első és legmélyebb érzése: érdemes volt rá várni oly türelmesen s oly türelmetlenül. Vagy még inkább: érdemes volt várni a régi terv újszellemű teljesülésére, azoknak az erőknél felébredésére, melyek a művet, íme, létrehozták, arra az újjászületett Magyarországra, mely már nem közömbösen vagy ellenségesen nézi a nép megismerésének és megszólaltatásának munkáját, hanem elvárja és megköveteli; arra az új Magyarországra, amely méltónak bizonyul népi hagyományának gazdag kincseihez. Mit is jelentett ez a hagyomány? Irodalmunk, zenénk, nemzeti életünk egyik középponti kérdését, a pillért, az alapelvet, melyen és mellyel magyar költők, művészek, zeneszerzők egész nemzedékeinek élete-munkája állott vagy bukott. Legrégibb verseinkbe már belejátszott a népi dalköltés ritmusa; Erdősi Sylvester János nem hiába csodálta négyszáz esztendeje »a magyar nép elméjének éles voltát az lelésben«; nem hiába hirdette 1800 körül Pálóczi Horváth Ádám, hogy nagyobb kár egy régi dal pusztulása, mint egy hatvan fontos ágyúé az osztrák és francia armádiából. Csokonai nem hiába kereste ezekben a dalokban a honfoglaló ősök »táborát«, Kölcsey Ferenc és Mátray Gábor nem hiába látták a népköltészetben a »nemzeti karakter fenntartóját«. Valamennyien érezték, hogy a népköltészet az élet oly forró, oly gazdag, oly sajátos bőséggel, az emberségnek és igazságnak oly elemi erővel ajándékozta meg a nemzet irodalmát és művészetét, aminő

ket az másutt, másban, hasztalan keres. »Le kellett hajolniuk« a legárvább s legelnyomottabb, hozzátehetjük: legismeretlenebb társadalmi osztály életéhez és lelkületéhez; mikor újjászülettek tőle, mikor szövetkeztek vele, a jövővel szövetkeztek. Felismerték, hogy a legnagyobb költő szava is gyorsan elhaló; magányos sikoltás a népköltészet áradó, bánatában is mindig diadalmas kórusa mellett, főleg ha nem hívja segítségül ezt a kórust és nem tőle tanulja dallamát. Felismerték, hogy a zenei és költői gondolatot, melyet az író, a zeneszerző életfogytáig mintáz és farag, itt százezrek és milliók csiszolják tökéletessé, hiszen nemzedék adja nemzedéknek s talán évszázadok telnek bele, míg a gondolat valóban mindenkiévé válik, zárttá és tömörre, mégis annyira élővé és nyitottá, hogy igazi értelmét csak a pillanatnyi alkalom, az ember és az élet adja meg. Ezért változik, ezért születik benne folytonosan új a régeből s ezért oly maradandó a maga alapjaiban; akár a nyelv, s akár az emberi érzelem.

Ennek a látásnak kellett megélesednie emberi, művészi, politikai irányban, hogy előbb Petőfi és Arany, azután Bartók és Kodály művészete létrejöhessen Magyarországon.

Sejtettek vagy tudtak ebből sok mindent a népköltészet régi kutatói és szerelmesei is. De nem volt rá módjuk, hogy sejtelmüket tudományos megismerésre váltsák, hogy a tüneményt, melyet kerestek, pontosan megragadják, feltárják, felidézzék. Horváth Ádám és Arany János, akiknek nagyjelentőségű dalgyűjteménye máig kéziratban maradt (most készíti elő kiadásra Kodály Zoltán és Bartha Dénes), már tudták, hogy dallam és szöveg szorosan összetartoznak, de nem tudták a dallamot pontosan rögzíteni s a hagyománynak csak legkézzelfoghatóbb töredékét foglalták írásba. Erdélyi János, Kriza János dallamuktól elszakított szövegeket közöltek, Mátray Gábor, Bartalus István nem ismerték a tudományos gyűjtés igényeit, s akár vakaként engedtek közönségük cicomás ízlésének. Ez az a kor, amelyben jóra való vidéki műkedvelők lelkesen hirdették, hogy »a magyar népdalok Beethoven-szimfóniák kicsinyben«, de ezeket a »szimfóniákat« állandóan összetévesztették — saját szerzeményeikkel. Csak Bartók és Kodály dolgozták ki azokat a tudományos elveket és eszközöket, melyek a népdal *valóságos és teljes életét*: hiteles alakját és a közösség életében játszott szerepét igazában feltárhatták a világ számára. Már nemcsak a szöveg és dallam minden részlete érdekelte őket, hanem az előadás minden árnyalata és egész társadalmi háttere is; már nemcsak az volt a fontos, hogy a melódia hogyan hajlik, hanem az is, hogy az énekes vagy muzsikus hány esztendő és miből él, kitől tanulta a dalt, hányan tudják még s mikor adják elő. A dallamokban régi évszázadok kezdtek tündökölni, de kezdett bennük kirajzolódni a falu mai élete is. És a gyűjtő és jegyező munkát egyre jobban segítette a gépi felvétel.

Itt is, ha új kötetünkben lapozgatunk: milyen végtelen hangsora a lehetőségeknek! A hűsz kötetre tervezett nagy gyűjtemény a legegyszerűbb és legkezdetlegesebb formákkal, a gyermekjátékok, mondókák, kiolvasók sorozatával nyílik meg, mert ez »mindennél mélyebb betekintést enged a népzene őskorába«, de meg azért is, mert ez lehet a legjobb bevezető a népéletébe; a társas dal, mely mozdulattal, játékkal, szertartással, cselekménnyel jár, minden bonyolultabb szokásformának alapvetője, s viszont számtalan régi népszokás töredékei beléje süllyednek vissza. Dallam, szöveg, szokás és játék ugyanis egyaránt elemeire hullhat szét, egyik a másikkal társulhat, elvegyülhet s megint magára marad, megnő vagy elkopik. Ahogyan maga

a melódikus gondolat is számtalan arcát mutatja meg a népi költészet csodálatos műhelyében : változataira bomlik, elemeire hull, vándorol, kiterjed vagy elsovad, csak magvát őrzi meg, de értelmet cserél, — mint minden emberi tünemény, amellyel sokan, sokhelyütt és sokáig élnek. Szó szerint mindenkié, tehát mindenki megtalálja magát benne, elvehet és hozzátehet s talán semmi-
ben sem érezheti annyira, mint épp a közös dalban, a mindenki-dalában, hogy »nem vagyok magam«. Innen a népi dallamvilágban megnyilatkozó ropant közösségi erő : valaha az ellenállásé, s ma a felegyenesedése.

Kerényi György, a Gyermekekjátékok kötetének összeállítója, úttörő munkát végzett a játékformák szemléltető csoportosításával és nem utolsósorban a páratlan gazdagságú változat-csoportok szótárszerű rendezésével. A gyermekdal ugyanis sokban elválnak a többi népzene-től : alapja a dallam és mozdulat legkisebb közös egysége : az ütempár, építőelve a játéktól függő, egyébként tetszésszerű ismételtetés ; kevesebb hanggal is él, mint a népdal s ez a *kevesebb* többnyire nem csonkulásra, hanem ősi állapotra mutat. Kerényi rendszere dallamtövek, dallammagvak szerint csoportosítja az anyagot, kilenc csoportba a szorosabban magyar népi, háromba a jövevényszerű (idegen anyagból s a felnőttek dalaiból átvett) melódiákat. Különös érdeklődésre tarthatnak számot azok a játékmondókák, melyekben régi dalhagyományok maradványait gyaníthatjuk, a felnőttek egykori világának, a magyar történelem epizódjainak, néha tragikus élményeknek csonkult, összeszűkült, játékos visszacsillanását ; ilyen a Báthory Erzsébet borus alakját idéző »Hol jársz, hol kelsz« — játék, a Vak Bélát emlegető mondóka, a Lengyel László-dialógus apró drámája. A játékok rendszere a csoport, a közösség kiépülésének és változatainak sokféle fokozatát követi nyomon (szerepátadó, fogyó-gyarapodó, zálogoló, alakoskodó típusok), mindenütt a mozdulatok pontos bemutatásával. A magyar gyermekjátékformák összevetése más népek hasonló hagyományaival párját ritkítóan gazdag adattárt sorakoztat, — ahogyan magába a dallamtárba sem csak az új gyűjtés anyagát vették fel, hanem beleolvastották *minden* régebbi nyomtatott vagy kéziratos gyűjteményünket.

Nem, valóban nem az élettől elszakadt, papírszagú osztályozgatásról van itt szó, hanem olyan természetes rendről, mely biztos tájékoztatást nyújt a dallamok erejében és sohasem téveszti szem elől, aminek szolgálatára született : a gyakorlati életet, még pontosabban népünk mai életét. »Olyan a magyar népköltészet, mint egy hegyi patak, melynek medrébe kőszikla gurult — írja Kodály Zoltán a kötet előszavában, a régi Magyarország népe-ellenes politikájára célozva. — Azt a sziklát medréből félregörgetni, hogy szabad folyását, fejlődését semmi se gátolja többé : köznevelésünk, tudományos és művészeti politikánk legfőbb teendője«. Hozzátehetjük : maga ez a kötet már jelentős lépés a nagy teendők útján.

Köszönet a szerkesztőknek és köszönet minden segítőtársuknak, akinek része van benne, hogy a magyar zene, a magyar irodalom, a magyar tudomány a szépségnek e hatalmas kincstárával gazdagodott.

Szabolcsi Bence